

Juhlajulkaisu
Esko Hoppu
1935 – 15/1 – 2005

Toimittajat

Heikki Halila

Mika Hemmo

Lena Sisula-Tulokas

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2005 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Esko Hopun valokuva s. VII Atelier Nyblin

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-239-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005

Lena Sisula-Tulokas

Den rena och den kanske inte helt rena förmögenhetsskadan

Ren förmögenhetsskada i 5 kapitel 1 § skadeståndslagen

Skadeståndsrätten är ett centralt område i professor emeritus Esko Hoppus verksamhet. Därför har jag valt att i denna uppsats behandla 5 kap. 1 § i skadeståndslagen. Enligt paragrafen omfattar skadeståndet gottgörelse för person- och sakskada. Utöver dessa finns en tredje skadegrupp vars ersättningsförutsättningar är begränsade till särskilda fall.¹ Denna skadegrupp utgörs av ”sådan ekonomisk skada som inte står i samband med person- eller sakskada”. I doktrinen brukar talas om ren förmögenhetsskada eller ren ekonomisk skada.² Vår finska skadeståndslag förklarar inte uttrycket närmare.³ Våra förarbeten är likaså rätt förtegnat fastän

¹ SkL 5:1, andra satsen:

Om skadan förorsakats genom straffbelagd handling eller vid myndighetsutövning eller om det i annat fall föreligger synnerligen vägande skäl, omfattar skadeståndet gottgörelse även för sådan ekonomisk skada som icke står i samband med person- eller sakskada.

Se t.ex. *E. Hoppu – K. Hoppu*, Kauppa ja varallisuusoukeuden pääpiirteet, 4. uppl., Helsinki 2003 s. 241.

² I kommittébetänkandet från år 1965, som handlade om arbetsgivares och arbetstagares samt barns och föräldrars skadeståndsansvar, användes under inflytande av dansk och norsk rätt termen allmän förmögenhetsskada, Kom.bet. 1965:A 4, s. 33.

³ Enligt förslaget från år 1970, det s.k. Ådahl-Aho-förslaget, Lagberedningens publikationer 1970 3, SkL 1 kap. 1 § 2 mom., skulle den kränkte få ersättning för sådan ekonomisk skada som icke står i samband med person- eller sakskada, där skadan förorsakats genom straffbelagd handling. I förslaget kan man klart spåra det svenska inflytandet. I bestämmelsen konstaterades uttryckligen att ”Dylik ekonomisk skada benämnes nedan ren förmögenhetsskada”. Här återfinns också den ofta citerade satsen att stadgandet i SkL 1:1.2 ”inte heller hindrar att man i rättspraxis, när vägande skäl det kräver, utvidgar den krets inom vilken ren förmögenhetsskada ersätts”.

Den svenska lagen definierar ren förmögenhetsskada som ”sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada”, se den svenska skadeståndslagen (SvSkL) 1 kap. 2 §. Enligt förarbeten krävdes en definition eftersom begreppet ”i viss mån innebär en nyskapelse hos oss”, Remiss till lagrådet den 19 mars 1971 s. 440. Termen ren förmögenhetsskada valdes med ”viss förebild i tyskt juridiskt språkbruk (reiner Vermögensschaden).” Med formuleringen var avsikten att framhäva ”att förmögenhetsförlust som någon lider till följd av att annan har drabbats av person eller sakskada inte går in under definitionen”, Remiss till lagrådet den 19 mars 1917 s. 440, Prop. 1972:5 s. 452, NJA 1972 II 581. Hos oss ansåg laggranskningsrådet i sitt betänkande att en definition var onödig och tyskinfluerad, Laggranskningsrådets utlåtande N:o 3 1971 s. 9, se även *E. Routamo*, Lakimies (LM) 1985 s. 83. Om det i övrigt nära förhållandet mellan svensk och finsk skadeståndsrätt på denna punkt, se närmare särskilt *J. Kleineman*, Ren förmögenhetsskada, s. 20 ff., Stockholm 1987.

begreppet i tiden var en nyhet. Det framgår att det exempelvis kan vara fråga om minskning eller förlust av inkomst.⁴

Komprimerat kunde man beskriva vårt stadgande om ren förmögenhetsskada enligt följande; skadeståndslagen reglerar utomkontraktuellt ansvar. Enligt lagens huvudregel ersätts person- och sakskada som förorsakats genom uppsåtlig eller vårdslös handling. Den tredje skadekategorin, den rena förmögenhetsskadan, är i en särställning. För ersättning av en ren förmögenhetsskada krävs ytterligare att:

- 1) den uppstått genom straffbelagd handling,
- 2) den uppstått vid myndighetsutövning,
- 3) det föreligger synnerligen vägande skäl för ersättning, eller
- 4) det finns speciallagstiftning som föreskriver ersättning.

Ersättningssystemet verkar överskådligt och klart. Enligt huvudregeln ersätts inte ren förmögenhetsskada i utomkontraktuella förhållanden. Ersättning utgår endast i de fyra undantagsfallen. Genom att undersöka för det första om det är fråga om ett utomkontraktuellt förhållande, för det andra om skadan är en ren förmögenhetsskada och för det tredje om en av de fyra undantagssituationerna föreligger, vet man med klarhet om skadan skall ersättas eller inte. Klarar man sig igenom denna formella kategorisering har man lösningen i en liten ask. Vad kan man ha att invända mot detta system? Svaret på frågan beror givetvis på vem man frågar. Problematiken är både mångfacetterad och djup. Denna korta uppsats är bara ett skrap på ytan.

⁴ Bestämmelsens tillkomsthistoria har beskrivits i litteraturen ett flertal gånger. Då jag inte har något nytt att tillföra det som tidigare återgivits summerar jag endast händelseförloppet i stora drag i denna fotnot.

Enligt regeringens proposition föreslogs att ren förmögenhetsskada skulle vara ersättningsgill endast i samband med straffbelagd handling eller myndighetsutövning, se närmare t.ex. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu (Olj) 7/1974 s. 23 (Reg.prop. 183/1973). De föreslagna ersättningsföresättningar var föremål för diskussion i lagutskottet, Lakivaliokunnan mietintö n:o 5, Olj 7/1974 s. 47. Med hänvisning till vad som varit brukligt i praxis och till ändamålsenlighet föreslog utskottet att begränsningarna till straffbelagd handling eller myndighetsutövning skulle slopas och att paragrafens skulle ha följande lydelse:

Skadeståndet omfattar gottgörelse för person och sakskada *samt* även för sådan ekonomisk skada som icke står i samband med person eller sakskada.

Vid den fortsatta behandlingen framkom att den nya formuleringen uppfattades som alltför vid. Sin slutliga form fick paragrafen i stora utskottet, där ”synnerligen vägande skäl” lades till den ursprungliga lydelsen, Suuren valiokunnan mietintö n:o 41, Olj 7/1974 s. 58. Tillkomsthistoriken och relationen till SkL:s tillämpningsområde, särskilt uteslutandet av det kontraktuella skadeståndet i SkL:s 1:1 har utförligt beskrivits i *Matti Ylöstalo*s ofta citerade artikel Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n tulkintaa, Lakimies (LM) 1975 s. 238. Trots att det är fråga om en kort artikel, 6 sidor, eller kanske just p.g.a. att artikeln är kort, har den haft ett stort inflytande på tolkningen av SkL 5:1. Ylöstalo hade i riksdagen hörts som sakkunnig. Efter ändringarna i lagrådet avseende bl.a. lagens tillämpningsområde vilka i hög grad påverkade frågan om ersättning av rena förmögenhetsskador skickade Ylöstalo till ordförande för lagrådet ett brev som återges i artikeln. Under inspiration av BGB § 826 föreslår Ylöstalo en ny formulering av SkL 5:1:

Skadeståndet omfattar gottgörelse för person- och sakskador och, då skadan har uppstått genom straffbar handling eller handling som strider mot god sed, även sådan ekonomisk skada som inte står i samband med person- eller sakskada.

Brevet påverkade uppenbarligen behandlingen av paragrafen i stora utskottet. Ylöstalo konstaterar att paragrafens tillkomsthistoria utvisar att avsikten varit att möjliggöra en vidareutveckling genom praxis.

Se även t.ex. *M. Hemmo*, *Sopimus ja delikti*, Helsinki 1998, s. 62 f., s. 101, *E. Routamo*, *Varallisuusvahingon korvaamisen ongelmia*, LM 1985 s. 74 ff., *H. Saxén*, *Skadeståndsrätt*, Åbo 1975 s. 72.

Stadgandet och doktrinen

Stadgandet om ren förmögenhetsskada har i tiden varit föremål för det man i våra förhållanden skulle kunna beteckna som en livlig debatt.⁵ I doktrinen brukar konstateras att paragrafens tillkomsthistoria ger tämligen lite ledning angående vad som egentligen avsetts med formuleringarna ”ren förmögenhetsskada” och ”synnerligen vägande skäl”.⁶ Bestämmelsen beskrivs vanligtvis i tämligen generella ordalag som en slags spärregel mot ett alltför vittgående ansvar. Det hänvisas allmänt till flodvågsargument och kravet på handlingsfrihet i samhället, till exempel affärsvärldens sunda konkurrens om samma kunder.⁷ I många framställningar diskuteras kort kriterierna för ”straffbelagd handling”⁸ och ”myndighetsutövning”⁹ varefter huvudintresset fokuseras på att försökt ringa in innebörden av uttrycket ”synnerligen vägande skäl”¹⁰. Faktorer som påverka bedömningen sägs till exempel vara huruvida handlingen strider mot god sed,¹¹ huruvida det är fråga om en avtalsliknande situation,¹² skadan påminner om sakskada,¹³ skadans storlek,¹⁴ den skadeframkallande handlingens vårdslöshetsgrad,¹⁵ osv. Tämligen samstämmigt konstaterar författarna att bestämmelsen om ren förmögenhetsskada är öppen och att det i sista hand blir fråga om in casu avgöranden.

Senast och utförligast har bestämmelsen om ren förmögenhetsskada behandlats av *Mika Hemmo*.¹⁶ Han går noggrant igenom doktrin och praxis och understryker mot den bakgrunden betydelsen av de traditionella hjälpkriterierna; stridande mot god sed,¹⁷ graden av klandervärdhet och vårdslöshet,¹⁸ samt avtalsliknande drag¹⁹. I en av justitieministeriet infordrad

⁵ Se föregående fotnot och därtill särskilt diskussionen kring bojkottfallet, HD 1983 II 187, t.ex. *T. Klami*, Boikottikehoutuksen oikeudenvastaisuudesta erään oikeustapauksen valossa, *Defensor Legis* (DL) 1984 s. 168 ff., *E. Routamo*, Ostoboikotti ja vahingonkorvaus – näkemyseroja, DL 1984 s. 287 ff., *N. Bruun*, rättsfallskommentar, LM 1984 s. 873 ff. och *E. Routamo*, Varallisuusvahingon korvaamisen ongelmia, LM 1985 s. 74 ff. Se även vidare *J. Kaivola – F. Nybergh – P. Ståhlberg*, Kaksi täysistuntoratkaisua sopimuskumppanin työntekijän vahingonkorvausvastuusta, DL 1993 s. 383.

⁶ Se t.ex. *Hemmo*, Sopimus ja delikti, s. 71, *Routamo*, LM 1985 s. 84, *Ståhlberg i Kaivola – Nybergh – Ståhlberg*, DL 1993 s. 415.

⁷ Se t.ex. *Hemmo*, Sopimus ja delikti, s. 102 f., *Routamo – Ståhlberg*, s. 210, *Saxén*, s. 72 ff.

⁸ Se här särskilt *Saxén*s tankeväckande framställning i Skadeståndsrätt, s. 73, som bl.a. betonar stadgandets skyddsändamål.

⁹ Se t.ex. *Saxén*, Skadeståndsrätt s. 72 ff., *Routamo – Ståhlberg*, s. 235, *Hemmo*, Sopimus ja delikti s. 72 ff.

¹⁰ Se t.ex. *Saxén*, Skadeståndsrätt s. 74 ff., *Routamo – Ståhlberg*, s. 235, *Hemmo*, Sopimus ja delikti s. 72 ff.

¹¹ Se t.ex. redan *Ylöstalos* förslag till ny formulering av SkL 5:1, LM 1975 s. 238 och *Saxén*, Skadeståndsrätt (1975) s. 37 f. *Y. J. Hakulinen*, Obligationsrätt, s. 251, skrev år 1961 i liknande banor ”Även om handlingen som sådan är lagenlig, bör den likställas med ett rättstridigt förfarande, såfram handlingen med hänsyn till sitt syfte eller de anlitade medlen är klandervärd. Inom samhället rådande god sed (*boni mores*) utstakar för handlingsfriheten en gräns som ej får överskridas utan att man blir ansvarig för tillskyndad skada eller olägenhet.” Se vidare *Routamo – Ståhlberg*, s. 235, *Saxén*, Skadeståndsrätt s. 72 ff., *Kaivola – Nybergh – Ståhlberg*, DL 1993 s. 421.

¹² T.ex. *Hemmo*, Sopimus ja delikti s. 77 ff., *Saxén*, Skadeståndsrätt s. 75.

¹³ T.ex. *Routamo – Ståhlberg* s. 235.

¹⁴ T.ex. *Routamo – Ståhlberg* s. 235.

¹⁵ Se särskilt *Saxén*, Skadeståndsrätt s. 72 ff., även *Routamo – Ståhlberg*, s. 235, *Hemmo*, Sopimus ja delikti s. 72 ff.

¹⁶ *Hemmo*, se särskilt Sopimus ja delikti, s. 56 ff.

¹⁷ *Hemmo*, Sopimus ja delikti s. 72 ff. och där anförda hänvisningar, se t.ex. redan *Ylöstalo*, LM 1975 s. 238, *Saxén*, Skadeståndsrätt s. 74 och *Routamo – Ståhlberg* s. 235.

¹⁸ *Hemmo*, Sopimus ja delikti s. 76 f. och där anförda hänvisningar, se särskilt *Saxén* Skadeståndsrätt s. 73 ff.

¹⁹ *Hemmo*, Sopimus ja delikti s. 77 ff. och där anförda hänvisningar. Se även t.ex. *HD 2001:70*, advokat- och boförvaltaransvar.

utredning har Hemmo utvecklat analysen vidare.²⁰ Han för fram vissa moderata reformförslag, bl.a. att kriteriet ”stridande mot god sed” (som redan år 1975 föreslogs av *Ylöstalo*²¹) kunde skrivas ut och klart anges som egen ansvarsgrund.²² Hemmo efterlyser också en principiell diskussion om ansvar i situationer där felaktig information getts åt annan än avtalspart.

Utredning skickades på sedvanlig remissrunda. Mottagandet var delat men helhetsintrycket är att majoriteten av remissinstanserna upplevde regleringen av ren förmögenhetsskada i sin nuvarande form som tillfredsställande och uttryckte skepticism mot förändringar.²³ Man menade att en eventuell ändring kunde leda till att skadeståndsansvaret blir alltför omfattande och konsekvenserna oöverskådliga. Särskilt representanterna för massmedia angrep kraftigt tanken att i lagen explicit ange ”stridande mot god sed” som ansvarsgrund.²⁴ Det var framför allt representanterna för konsumentintressen och advokatförbundet som uttryckligen påtalade reformbehovet.²⁵

Historiken kring SkL 5:1 om ren förmögenhetsskada är kanske typisk många liknande bestämmelser. Särskilt i början kritiseras bestämmelser för att vara obestämda och vaga. Dock räknar man med att uttryck som ”synnerligen vägande skäl” kommer att få en klarare utformning genom praxis. Givetvis sker vissa preciseringar. När frågan om en eventuell ändring av paragrafen aktualiseras exempelvis 30 år senare visar det sig att majoriteten av remissinstanserna är nöjda med bestämmelsen. Den säjs fungera väl. Tiden har kanske gjort sitt. Man kan få uppfattningen att den vid sin tillkomst vaga bestämmelsen med hjälp av bl.a. praxis och doktrin blivit välfungerande. Eller är det lättare att leva med en vag bestämmelse än med risken att ändringar leder till ett alltför långtgående och oöverskådligt ansvar?

Det ser ut som om en viss mystik skulle omsluta den finsk-svenska regleringen av ren förmögenhetsskada. Å ena sidan kritiseras den för att vara oändamålsenlig och vag, å andra sidan ser alla ändringsförsök ut att rinna ut i sanden eller sluta i mycket försiktiga ändringar. Varför då skriva en artikel om en bestämmelse som redan tidigare utförligt behandlats i doktrinen och där det inte ser ut att finnas större reformtryck?

²⁰ Hemmo, Oikeusministeriö (Olj), Lausuntoja ja selvityksiä 2002:26, finns även i nätversion, se www.om.fi.

²¹ Se ovan fotnot 4. God sed föreslogs som ett kriterium av *Ylöstalo* i riksdagsbehandlingen, se t.ex. LM 1975 s. 241 och *Saxén*, Skadeståndsrätt s. 74, skrev 1975 att en regel som skulle motsvara BGB § 826 enligt vilken skadeståndsskyldighet åligger den som uppsåtligen tillfogar annan skada på ett sätt som strider mot god sed knappast hos oss skulle möta invändningar.

²² Se exempelvis HD 1991:79, god journalistsed, HD 2001:70, god advokatsed.

²³ Inalles 34 instanser svarade.

²⁴ Se t.ex. Viestinnän keskusliitto 30.4.2003 som skrev att detta ”skulle utgöra ett betydande hot mot yttrandefriheten”. Se även Julkisen sanan neuvosto 13.3.2003, och debatten i tidningspressen t.ex. *Björn Månssons* ledare i Hbl 6.4.2003 och *Johan Bärlunds* kommentar 12.4.2003.

²⁵ Se t.ex. svaren från Konsumentverket, 25.4.2003, Konsumentklagonämnden 29.4.2003 och Finlands advokatförbund 28.4.2003.

Varför rena förmögenhetsskador än en gång?

För det första kan man påtala vagheten i skadeståndslagens formuleringar. Det gäller speciellt uttrycket ”synnerligen vägande skäl”. Men allmänt taget bör den här typen av spärregler vara flexibla och ge utrymmer för rättsutveckling. Vaga och särskilt alltför vaga formuleringar är på gott och ont. Problemet är kanske inte vagheten i sig utan bristen på en samlad syn hur vagheten skall användas och utvecklas. Man kan fråga om rättspraxis och doktrin i tillräcklig grad gett uttrycket ”synnerligen vägande skäl” en klarare innebörd. Har de särskilda faktorer som kan beaktas på ett systematiskt sett identifierats, analyserats och debatterats? Är vi alltför försiktiga att röra vid spärregeln trots att vi i bakfickan har ytterligare säkerhetsmekanismer exempelvis i reglerna om jämkning av skadestånd och adekvansbedömning? Men detta är en följdfråga. Det hela bottnar i grundfrågan huruvida det finns övertygande orsaker att ändra vår inställning till ersättning av ren förmögenhetsskada.

För det andra har en hel del skett i samhället sedan arbetet på en skadeståndslag påbörjades och slutfördes. En klar tendens är att förmögenhetsvärdena ser ut att dematerialiseras. Kopplingen mellan realförmögenhet och ekonomiska värden blir allt lösare. Förr var det framför allt ägandet av materiell egendom, exempelvis fastigheter, stenhus, mark, skog och boskap som var symbolerna för förmögenhet. Skadeståndslagens system att ersätta sakskador och ekonomiska skador som står i samband med sakskador ger här ett relativt effektivt sydd. Men de traditionella förmögenhetsvärdena har alltmer fått ge vika för en mer svårfångad förmögenhetssuppfattning som understryker exempelvis värdet av information, affärsidéer, datasystem, koncept, goodwill, olika typer av know-how, miljöaspekter osv. Förmögenheten är inte bunden till det fysiska. Är den strikta kopplingen till sakskada mera självklar? Jag menar inte att man skall rubba på det traditionella skadeståndsrättsliga synsättet att i första hand prioritera skyddet för personskadorna och sakskadorna. Nej, men det behöver inte betyda att rena förmögenhetsskador nästan helt utesluts från skadelidandes skyddade rättssfär. Ett genuint skyddsbehov skall kunna ges betydelse.

Rena förmögenhetsskador har beaktats bättre i nyare speciallagstiftning. Detta har påverkat den traditionella balansen mellan SkL:s restriktiva huvudregel och speciallagstiftningens undantag. I dag kan man fråga vad som är huvudregel och vad är undantag. Mängden speciallagstiftning som ger ersättning för rena förmögenhetsskador ökar hela tiden. Det gäller exempelvis inom associations-, immaterial-, person-, arvs-, konkurrensrätten osv.²⁶ Andra osynligare förskjutningar har också skett. Det gäller exempelvis uppfattningarna om vad som är myndighetsutövning. Å ena sidan har det sagts att begreppet får allt vidare tolkning²⁷, å andra sidan har stora delar av den offentliga verksamheten privatiserats, vilket också kan få skadeståndsrättsliga implikationer.

²⁶ Se den fullständigare listan hos Hemmo, Olj 2002:26 s. 9 f.

²⁷ Se t.ex. H. Halilas kommentar till fallet HD 1999:32, det s.k. Wärsilä-fallet, i KKO:n ratkaisut kommentein 1999 I, s. 271.

För det tredje kan inte den europeiska och internationella harmoniseringsutvecklingen helt förbigås. Den europeiska integrationen börjar på allvar sätta sina spår i civilrätten. EG-domstolens praxis påverkar direkt och indirekt många områden. Det är nyttigt att spegla de egna rättsreglerna mot kringliggande europeiska system och kartlägga likheter och olikheter. Likheter är ofta så stora att olikheterna kan kännas överraskande.²⁸ Ren förmögenhetsskada (pure economic loss) är inom Europa ett mycket heterogent rättsligt begrepp. Den franska²⁹ och den finsk-svenska uppfattningen kan sägas representera ett slags ytterligheter. Fransmännen och spanjorerna känner knappt till begreppet som en separat skadetyp, medan italienarna, holländarna, engelsmännen och tyskarna alla ger begreppet något olika innehåll.³⁰ I vår uppfattning kan man spåra ett tyskt inflytande. Trots detta framstår vår regel i ett europeiskt perspektiv som både restriktiv och rigid. Man kan fråga om det i längden är motiverat att hålla kvar denna rätt särpräglade finsk-svenska rättsfigur.³¹ Jag förespråkar inte en blind harmonisering utan en beredskap att kritiskt ifrågasätta vårt invanda tänkande. Det kan, trots allt, finnas andra lika bra eller t.o.m. bättre lösningsmodeller.

I dagens läge är det alltför tidigt att tala om en gemensam europeisk uppfattning om hur ”pure economic loss” i framtiden kommer att utvecklas. Det pågår ambitiösa försök att få olika länders uppfattningar att närma sig varandra. De intressantaste resultaten hittills är ingalunda förslag till regler, utan preliminära försök att identifiera faktorer som kan ges relevans vid den rättsliga bedömningen. Sådana kan exempelvis formuleras enligt följande:

²⁸ I norsk och dansk rätt har de rena förmögenhetsskadorna inte samma särställning. Dansk och norsk rätt klarar sig väl med en mindre formell inställning till ersättning och opererar starkare med rättsstridighetslärans objektiva rättsstridighetsbegrepp. Begreppet ren förmögenhetsskada i sig är inte ett centralt begränsningsinstrument. Se dock t.ex. *N. Nygaard*, Skade og ansvar, 5 utg. 2000, s. 65, 88 och *A. Vinding Kruse* i *Festskrift till Hellner* s. 787 ff. *J. Kleineman* har i sin doktorsavhandling *Ren förmögenhetsskada*, Stockholm 1987, s. 106 ff., på ett informativt sätt redogjort för rättsutvecklingen i Norden.

²⁹ Det gäller även Belgien och Luxemburg.

³⁰ Se t.ex. *Ch. von Bar*, *The Common European Laws of Tort*, Vol. I, Oxford 1998, s. 245. Se § 823 I BGB, där skadestånd omfattar en rättsstridig kränkning av ”— den Körper, die Gesundheit, die Freiheit, das Eigentum oder ein sonstiges Recht —”. Observera § 823 II, 824 och 826 BGB. Se närmare t.ex. *K. Zweiger – H. Kötz*, *Introduction to Comparative Law*, 3 ed. 1998 s. 598 ff. Se även *W.H. van Boom*, *Pure Economic Loss: A Comparative Perspective* s. 4 ff. och *H. Koziol* *Compensation for Pure Economic Loss from a Continental Lawyer's Perspective* s. 141 ff. i *W.H. van Boom – H. Koziol – Ch. A. Witting* (eds.) *Pure Economic Loss*, Wien 2003.

³¹ Såsom så ofta är det i Sverige vi hittar en liknande reglering av rena förmögenhetsskador och - inte oväntat - med oklar bakgrund, se t.ex. *B. Bengtsson – E. Strömbäck*, *Skadeståndslagen*, Stockholm 2002, s. 55 ff. och *Kleineman*, s. 117. T.ex. *J. Hellner*, *Skadeståndsrätt*, 5:e uppl., Stockholm 1995 s. 67, skriver att skälen till den snäva begränsningen av skadeståndsgrundande handlande i svensk rätt är delvis höjda i dunkel, även om man kan gissa att den historiska bakgrunden med kopplingen till strafflagen har spelat en roll. Se även ovan not 3. Enligt SvSkL skall skadan ha vållats genom brott, SvSkL 2:2, (före 2001 års lagändring SvSkL 2:4) eller det skall vara fråga om myndighetsutövning, SvSkL 3:2, eller ett principalansvar i vissa fall, SvSkL 3:1. Genom lagändringen år 1998 infördes ett förtydligande om det allmännas ansvar för felaktig myndighetsinformation, SvSkL 3:3. Staten eller en kommun skall ”ersätta ren förmögenhetsskada som vållats av att en myndighet genom fel eller försummelse lämnar felaktiga upplysningar eller råd, om det med hänsyn till omständigheterna finns särskilda skäl. Därvid skall särskilt beaktas upplysningarnas eller rådarnas art, deras samband med myndighetens verksamhetsområde och omständigheterna när de lämnades.” Se närmare SOU 1993:55 s. 69 ff. och Prop. 1997/98:105 s. 30 ff. samt *Bengtsson – Strömbäck*, s. 102 ff. Paragrafens ”särskilda skäl” är ett uttryck som för finska jurister låter mycket välbekant. Enligt propositionen kan särskilda skäl vara ”att den enskilde har förlitat sig på ett auktoritativt besked från en myndighet och till följd därav utan egen skuld fått sin ekonomi märkbart försämrad”, Prop. 1997/98:105 s. 37.

As a rule, tortious liability for pure economic loss is only established in cases of intent and lack of justification. However, beyond this basic rule liability may generally speaking be established

- the lower the likelihood of an unlimited number of potential claimants,
- the fewer the restrictions upon freedom of movement entailed by additional duties of care,
- the greater the proximity between the parties,
- the lesser is the ability of potential claimant to protect himself by other means,
- the greater the knowledge of the defendant of the importance of the financial interests at stake,
- the clearer the contours of economic interests,
- the more important the financial interests typically is for the claimant,
- the more the defendant acted in his own economic interest, and as far as statements are concerned
- the greater the probability that other persons are guided by a statement,
- the greater the dependence on the statement.³²

Utvecklingen går sannolikt mot en något höjd skyddsnivå i förhållande till dagens finska reglering.³³ Riskerna för att harmoniseringsprojekten skulle försöka introducera europeiska regler med flodvågseffekt, tror jag, är fjärran. Skyddet kommer sannolikt att stanna på en nivå som är klart lägre och mer begränsad än för både person- och sakskada. Avgörande är inte formella skadetypsindelningar utan mer nyanserade analyser. I de ”svåra fallen” skulle utgången inte automatiskt styras av olika skadeståndsetiketter, exempelvis ”detta är ren förmögenhetsskada och den ersätts endast i vissa särskilt angivna fall” eller ”detta är en tredjemansskada och den ersätts endast i vissa fall” o.s.v., låt vara att just de här skadeståndstyperna ofta befinner sig i skadeståndsrättens gränsland. Utgången i de svåra gränsfallen skulle styras av en mångsidigare och öppnare argumentering där det i grunder finns inslag av policyavväganden.

Kanske inte helt rena förmögenhetsskador

Definitionen av ren förmögenhetsskada i vår skadeståndslag är mycket generell; ”sådan ekonomisk skada som icke står i samband med person eller sakskada”.³⁴ Exempelvis *Hemmo*³⁵ gör den pedagogiska indelningen av olika skadetyper i:

- förmögenhetsskador som står i samband med person- eller sakskada,
- ren förmögenhetsskada enligt SkL 5:1,
- person- eller sakskada som lett till förmögenhetsskada hos tredje man,
- förmögenhetsskada som lett till förmögenhetsskada hos tredje man.

³² Se närmare *van Boom – Koziol – Witting* i artikeln Outlook s. 204 i boken sammanställs av samma författare. I artikeln summerar författarna den brett upplagda komparativa undersökningen Pure Economic Loss som gjorts i ECTIL:s regi. Se även den s.k. Tilburg gruppens, European Group on Tort Law, förslag, Principles of European Tort Law, Art.:102, civil.udg.es/tort/principles.

³³ T.ex. *van Boom – Koziol – Witting* redogör i artikeln i föregående fotnot även för andra harmoniseringsförsök.

³⁴ SkL 5:1. Se ovan fotnot 1.

³⁵ *Hemmo* i Olj 2002:26 s. 4, och Sopimus 89, se även t.ex. *Saxén*, s. 77.

Indelningen ställer per definition de s.k. *tredjemansskadorna*³⁶ utanför ramen för det rena förmögenhetsskadebegreppet i SkL 5:1. Detta är i linje med svensk rätt. I den svenska skadeståndslagen 1:2 definieras ren förmögenhetsskada som ”sådan ekonomisk skada som uppkommer utan att någon lider person- eller sakskada”. Ordet *någon* avser uttryckligen att utesluta också tredje män.³⁷ Ingen skall ha lidit person- eller sakskada. Vi saknar motsvarande formulering i den finska lagen och vi har inte uttryckliga ställningstagande i denna riktning i förarbetena. Den svenska indelningen är inte en logisk nödvändighet. I t.ex. det engelska begreppet ”pure economic loss” kan ingå denna typ av tredjemansskador.³⁸ Vår doktrin har inte heller odelat omfattat den svenska uppfattningen.³⁹ Allt detta är dock i huvudsak teoretiska finesser.⁴⁰ Vanligtvis ersätts varken tredjemansskador eller rena ekonomiska skador. Orsakerna är långt desamma, dvs. strävan att utesluta risken för avlägsna och oöverskådliga konsekvenser.⁴¹ För att distinktionen skall ha någon praktisk betydelse skall det finnas fall där en rent ekonomisk tredjemansskada har uppstått genom straffbelagd handling, vid myndighetsutövning eller det föreligger synnerligen vägande skäl för ersättning. Om en sådan adekvat förlust faller inom ramen för SkL 5:1 kan den i teorin bli ersatt. Detta kunde i princip ha aktualiserats exempelvis i *HD 2003:124* (isoleringsflänsfallet) som kort berörs i det följande.

Plock ur praxis

I detta avsnitt går jag inte systematiskt igenom finsk praxis. Till denna del hänvisar jag till Hemmos noggranna utredning från år 2002.⁴² En generell iakttagelse är att HD sällan använder sig av koden ren förmögenhetsskada. Den förekommer mycket sparsamt i HD:s domsrubriker⁴³ och uppslagsord. Söker man med hjälp av databasen *Edilex* fall om ren förmögenhetsskada får man på finska tre och på svenska två träffar.⁴⁴ *Edilex*-sökningen går i princip igenom hela den publicerade HD domen. Med traditionellare sökmetoder får man givetvis ett bättre resultat och hittar fall där straffbelagd handling, myndighetsutövning och synnerligen vägande

³⁶ Se t.ex. *E. Hoppu – K. Hoppu*, s. 241.

³⁷ Se t.ex. Lagrådsremiss angående skadeståndslag 19 mars 1971 s. 440, och vidare t.ex. *H. Andersson*, Skyddsändamål och adekvans, Uppsala 1993, s. 299.

³⁸ Se t.ex. *van Boom i van Boom – Koziol – Witting*, s. 3.

³⁹ Se t.ex. miljöskadelagens förarbeten, Reg.prop. 1992:165 s. 3, *J. Pöyhönen – P. Korhonen*, Kolmannelle aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen osana vahingonkorvausoikeuden yleisiä oppeja, *Jurisprudentia* 1996, s. 235, s. 281, *B. Sandvik*, Tredjemansskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada? i *Juridiska Föreningens tidskrift (JFT)* 2004 s. 83, *Ståhlberg*, s. 371. Se även *Saxéns* indelningar s. 63 och 77.

⁴⁰ Se t.ex. *Pöyhönen – Korhonen*, s. 213 ff., *Hemmo*, Sopimus s. 89 f.

⁴¹ För tredjemansskadornas del är tankekonstruktionen, för att citera *Saxén* s. 77, följande: ”ju svagare en persons anknytning till den skadade saken är, desto sämre är hans rätt till ersättning. Den som har svag anknytning till saken blir att betrakta som tredje person.”

⁴² Se fotnot 16.

⁴³ Se dock *HD 1991:79*, det s.k. barnvagnsfallet och *HD 1992:44*, om advokaten och det ogiltiga testamentet. Något oftare har i motiveringarna hänvisats till särskilt vägande skäl, t.ex. i *HD 1983 II 187*, *HD 1991:32* och *HD 1997:181*.

⁴⁴ www.edilex.fi, besökt 18.5.2004.

skäl har använts som motivering för skadestånd.⁴⁵ Trots det kan man inte undgå intrycket att domstolen undviker att direkt åberopa SkL 5:1 och föredrar andra argumenteringslinjer, exempelvis adekvans- och tredjemansskaderesonemang eller kategoriserar situationen som ett avtalsliknande förhållande. Detta kommer väl fram i vissa av de omdebatterade fallen från de senaste åren, exempelvis Wärtsilä-fallet, *HD 1999:32*,⁴⁶ som gällde statens ansvar för information, advokatfallet, *HD 2001:70*, som gällde en advokatbyrås ansvar för dess delägare som i egenskap av boförvaltare förskingrat medel i 11 konkursbon⁴⁷ och isoleringsflänsfallet, *HD 2003:124*, som gällde den skjutglada A:s skadegörelse.⁴⁸

För att stöda mitt påstående att HD undviker att ge sig in på principiella diskussioner kring de komplexa ren förmögenhetsskadorna plocka jag i detta sammanhang fram endast två exempelfall.⁴⁹ Det är klart för lite för att ge underlag för några som helst slutsatser men jag kan försöka försvara mig med att fallen i varje fall är relativt nya. Jag förbigår med lätt hand det materiella slutresultatet i domarna och koncentrerar mig på argumentationen. Det nyare fallet, *HD 2003:124*, kommer in på förhållande mellan ren förmögenhetsskada och tredjemansskada.⁵⁰ Årsboksrubriken är följande:

Skada som orsakats tredje man. A hade uppsåtligt skjutit sönder isoleringsflänsar på en kraftledning och dömts till straff för grov skadegörelse. Skadan på kraftledningen hade medfört att spänningen plötsligt sjönk, med påföljd att några industriföretag som använde strömmen hade drabbats av produktionsavbrott och skador på sina anläggningar på grund av att säkerhetssystemen utlöstes. På de grunder som framgår av Högsta domstolens dom ansågs A inte vara ansvarig för skadorna som drabbat de industriföretag som använde strömmen. (Omröstning 4–1.⁵¹)

Till bakgrundsfakta hör bl.a. att A hade dömts till straff för grov skadegörelse. Skadegörelsen ledde till såväl sak- som förmögenhetsskada (yrkandena uppgick till c. 174 167 €). P.g.a.

⁴⁵ Se t.ex. *Hemmo*, Olj s. 7 och den finskspråkiga lagboken, Central skadeståndsrättslig praxis, 13.1. Si 312. Fallen om straffbelagd handling är relativt få, observera *HD 1993:15* och *HD 1995:120*. Det finns en rätt omfattande praxis om vad som skall anses vara myndighetsutövning. Skadeståndsrättsligt särskilt intressant är fallet *HD 1989:50*, om arbetskraftskonsulentens ansvar för felaktig information till den kanadensiska medborgaren som skulle flytta tillbaka till Finland. Om tolkningen av ”synnerligen vägande skäl” finns en antal betydelsefulla fall, t.ex. *HD 1991:79* det s.k. barnvagnsfallet, där skadestånd utdömdes för ren förmögenhetsskada då en tidningsartikel i vilken en viss barnvagnsmodell kraftigt kritiserades på ett vilseledande sett gav intrycket av att vara ett opartiskt produkttest. I advokatfallet, *HD 1992:44* betonades betydelsen av god advokatsed, Finlands Advokatförbunds regler samt klientens befogade tillit. I det s.k. bojkottfallet, *HD 1999:39*, hade en fackorganisation utlyst en inköpsbojkott. Tillvägagångssättet ansågs inte strida mot lag eller god sed.

⁴⁶ Se hänvisningarna nedan.

⁴⁷ Se närmare t.ex. *Ståhlberg – Holappa – Kankaanpää*, Sopimusvastuun soveltamisesta sopimussuhteen ulkopuolella, DL 2001 s. 751 ff.

⁴⁸ Se t.ex. *Sandvik*, JFT 2004 s. 75 ff.

⁴⁹ Ett annat relativt nytt fall att diskutera kunde exempelvis ha varit *HD 2001:70*, om advokats och boförvaltares ansvar. Se om fallet närmare t.ex. *Ståhlberg – Holappa – Kankaanpää*, DL 2001 s. 751 ff.

⁵⁰ *Sandviks* kritiska kommentarer, JFT 2004 s. 75 ff. Sandvik skriver (s. 88) att fallet kan beskrivas som ett extremt exempel på lagtolkning genom förbehållslös förlitan på tidigare praxis, kombinerat med argument e silento och utan visat intresse för principdiskussion. Se även *Hemmo* i KKO:n ratkaisut kommentein II 2003, Helsinki 2003 s. 530.

⁵¹ Den avvikande domare *Lehtimaja* kom till samma resultat som tingsrätten, dvs. A skulle ersätta skadan och skadeståndet skulle jämkas. Hovrätten hade ansett att skadan var avlägsen och oförutsebar.

elavbrottet förlorade fabrikerna X, Y och Z försäljningsintäkter och Y:s anläggningar drabbades dessutom av sakskada (som saknade samband med förmögenhetsskadan).

Enligt HD ledde A:s avsiktliga skadegörelse inte till skadeståndsansvar. Vilka grunder framgår av Högsta domstolens dom?

Argumenteringen är inte till alla delar enkel att följa. Som grunder för domen framhöll HD för det första att det inte visats ”att A avsett att orsaka skada eller på annat sätt uppsåtligt orsakat skadan.”⁵² När A på skoj sköt sönder isoleringsflänsarna bör han, menade HD, ha insett att skadandet av kraftledningarna kan orsaka allvarliga störningar i eldistributionen men inte förutse typen av skada eller skadans omfattning.⁵³ För det andra konstaterade HD att det inte framgår av SkL kap. 5 vem som har rätt till skadestånd. Enligt vedertagen uppfattning har endast den ”som direkt på grund av skadegörelsen drabbats av skada” rätt till ersättning. Tredjemansskada ersätts endast i särskilt nämnda fall. ”En utgångspunkt i doktrin och rättspraxis har också varit att i SkL 5:5 avsedd ekonomisk skada ersätts som sakskada endast om den drabbar det skadade föremålets ägare. Med föremålets ägare har jämfärlts den som har en begränsad sakrätt i egendomen.” Detta har dock inte varit undantagslöst. HD hänvisade vidare till helikopterfallet *HD 1994:94*⁵⁴ och konstaterade ytterligare att ”på redan ovan anförda grunder skadeståndsskyldigheten i fall som det föreliggande inte kan utsträckas till hela den vida elförbrukarskaran. Man kan även förutsätta att produktionsanläggningar gararderar sig mot elstörningar.” HD konstaterade vidare att fabrikernas ”skador hade berott på störningar i eldistributionen och inte omedelbart på A:s gärning. Bolagen hade inte nyttjanderätt eller därmed jämfärlbar rätt till ledningarna, utan de var i samma ställning som andra elförbrukare”. Vill man ytterligare komprimera HD:s motivering byggde majoritetens argumentering på att fabrikernas skador var tredjemansskador som saknade ersättningsgrund.

Man kan framföra kritiska synpunkter på själva slutresultatet i domen.⁵⁵ A var fri från skadeståndsansvar trots att han genom en straffbelagd handling avsiktligt skadat bolaget B:s egendom. Det ledde omfattande sak- och förmögenhetsskador för de närliggande fabrikerna. De yrkade skadeståndsbeloppen var höga och det var klart att A inte ens med bästa vilja skulle kunna ersätta dem. Men det var knappast den här typen av hänsyn som påverkade utgången. Det förelåg uppenbara jämningsgrunder.⁵⁶

Det är argumenteringen, inte slutresultatet, som här är mest spännande. HD:s huvudargument var att bolagen varken ägde eller hade ”nyttjanderätt eller därmed jämfärlbar rätt” till

⁵² Följande citat har jag översatt från den originala finskspråkiga domen.

⁵³ ”Sähköhäiriöiden yhtien tehtaille aiheuttaman vahingon mahdollisuus sekä vahingon laatu ja laajuus ovat kuitenkin olleet A:n ennakoitavissa vain siten kuin vahingon aiheutuminen linjan kautta sähköä vastaanottaville yleensä.”

⁵⁴ En helikopter törnade mot en kraftledning. Ledningen gick av och fyra fabriker stannade. HD tillämpade 1923 års luftfartslag och konstaterade bl.a. att fabrikerna inte hade någon ”med nyttjanderätt jämfärlbar rätt” avseende ledningarna. Skadorna skulle inte ersättas. Däremot hade i de äldre fallen *HD 1948 I 4* och *1960 II 127* skadestånd utdömts.

⁵⁵ Se närmare t.ex. *Sandvik*, JFT 2004 s. 75 ff.

⁵⁶ T.ex. att A:s inkomster bestod endast av utkomststöd. Tingsrätten och HD:s minoritet gick in för ett jämkat skadestånd.

kraftledningarna. De var tredje män utan rätt till ersättning. Men å andra sidan utnyttjade fabrikerna ekonomiskt kraftledningarna i sin verksamhet. De var i högsta grad beroende av ostörd strömtillförsel och de hade ”ett konkret, närliggande intresse”⁵⁷ av att ingen avsiktlig skadade distributionssystemet. Tredjemansskadorna har inte skarpa, självskrivna gränser.⁵⁸ HD upprepade och gav, enligt min mening, en onyanserat stor betydelse åt argumenteringen i helikopterfallet *HD 1994:94*.⁵⁹ I föreliggande fall var det fråga om avsiktlig skadegörelse, inte om en flygolycka och HD tillämpade skadeståndslagen, inte den gamla luftfartslagen.⁶⁰ HD hänvisade till SkL 5:5⁶¹, negligerade helt SkL 5:1, och valde att utesluta ansvaret med hjälp av tämligen nakna tredjemansskaderesonemang.⁶² HD gjorde ingen skillnad mellan sakskador⁶³ och rena förmögenhetsskador.⁶⁴ Bägge var kort och gott icke-ersättningsgilla tredjemansskador.

Isoleringsflänsfallet är ett skolexempel på ett skadeståndsrättsligt problem där mycket olika och samtidigt välmotiverade synpunkter kan framföras.⁶⁵ Tredjemansskador, särskilt de s.k. kabelfallen, är inte bara hos oss utan också internationellt mycket omdebatterade och uppfattningarna är heterogena.⁶⁶ Exempelvis då elledningar skadas i samband med trafikolyckor kan mycket omfattande och svårförutsebara skador uppstå. Det blir i grunden fråga om var skadeståndsrättens gränser skall dras. Vilka intressen skall skyddas? Att i dessa gränsfall lösa frågan med hjälp formella skadetyperiseringar innebär enligt min mening att man går runt själva kärnfrågan. Etiketten ”tredjemansskada” skall inte få ett alltför stort utrymme på bekostnad av andra hänsyn. I gränsfallen krävs mångsidiga överväganden och den så ofta efterlysta ”samlade avvägningen av olika kriterier”. I HD ansåg den avvikande ledamoten att bedömningen av närheten och förutsebarheten mellan den skadeframkallande handlingen och skadan i första hand skulle vara utslagsgivande.

Kombinationen av tredjemansskada och ren förmögenhetsskada⁶⁷ gör fallet ännu mer komplicerat. I sin argumentering undvek HD frågan om ren förmögenhetsskada genom att beteckna skadorna som tredjemansskador. Att se skadan som en ren förmögenhetsskada skulle inte nödvändigtvis ha för till ett annat slutresultat. En ren förmögenhetsskada som har orsakats

⁵⁷ Se t.ex. *Andersson* s. 20 ff.

⁵⁸ Observera i fallet den avvikande ledamoten *Lehtimajas* utlåtande, i vilket bl.a. påpekades att det är en tolkningsfråga om bolagens skada var att beteckna som en direkt skada eller tredje man orsakad indirekt skada.

⁵⁹ Se även *Sandvik*, JFT 2004 s. 83 och jämförelsen med *HD 1998:34*.

⁶⁰ Luftfartslagen 139/1929 § 6.

⁶¹ ”Vid sakskada ersätts kostnaderna för reparation av saken och andra omkostnader till följd av skadan samt värdeminskning eller värdet av förstört eller förskingrat gods och därtill minskning i inkomst och uppehälle.”

⁶² Se t.ex. *H. Andersson*, Trepartsrelationer i skadeståndsrätten, Göteborg 1997, s. 17 ff.

⁶³ Y:s sakskador uppgick till 25 000 €.

⁶⁴ Jämför t.ex. *NJA 1988* s. 62.

⁶⁵ Se närmare t.ex. *Sandvik*, JFT 2004 s. 75 ff. med hänvisningar och *Pöyhönen – Korhonen*, s. 218 ff.

⁶⁶ Se särskilt *Anderssons* analys och omfattande hänvisningar till litteratur och praxis s. 166–202. Se även kabelfall hos t.ex. *Pöyhönen – Korhonen* s. 217 f. och B. S. *Markesinis – H. Unberaths* komparativa genomgång av ”cable cases” i *The German Law of Torts*, Oxford 2002, s. 203–219.

⁶⁷ Se närmare ovan vid fotnot 37 och jämför finsk och svensk ”ren förmögenhetsskada”. Enligt svensk rätt skulle skadan sannolikt ha kategoriserats som ”allmän förmögenhetsskada”. Se vidare t.ex. *Andersson*, s. 54 ff. om relationen mellan den svenska rena förmögenhetsskadan och tredjemansskada.

genom straffbelagd handling leder givetvis inte automatiskt till ersättning. Kraven på adekvat kausalitet skall på normalt sätt vara fyllda.⁶⁸ Det är inte heller uteslutet att adekvansbedömningen för sak- och förmögenhetsskador kan få olika utgång. De tre fabrikerens synnerligen omfattande rena förmögenhetsskador kan uppfattas som både överraskande, avlägsna och osannolika. Ingenting hindrar att adekvansbedömningen är strängare för rena förmögenhetsskador än för person- och sakskador. Kanske HD antyder den här typen av tankegångar då domstolen uttalar sig om vilka skador A möjligen insett men tanken utvecklas inte vidare utan lämnas svävande. Kanske inte. Kanske HD också antyder att skadelidande hade gjort sig skyldiga till någon form av eget vållande genom att inte tekniskt gardera sig mot strömbrott.⁶⁹ Distributionen kan störas av många orsaker. Men också de här argumenteringslinjerna lämnas svävande i luften. De blir överflödiga genom att samtliga skador betecknas som icke-ersättningsgilla tredjemansskador.

Också det andra fallet, det s.k. Wärtsilä-fallet *HD 1999:32*,⁷⁰ har fått stor uppmärksamhet.⁷¹ Domens slutresultat har upplevts som rättvist och moraliskt.⁷² Argumenteringen har utsatts för kritik.⁷³ Samtidigt som betydande kommersiella intressen stod på spel för parterna var det i HD också fråga om principiella strategival.

Det stora varvsbolaget Wärtsilä hade råkat i betalningssvårigheter. För att trygga bygget av beställda fartyg avtalade bolagets ägare, finansiärer och staten om finansiering. Under en presskonferens vid vilken såväl ministern som ministeriets kanslichef var närvarande gick handels- och industriministeriet ut i offentligheten med ett meddelande om att finansieringen var tryggad. Kanslichefen, som också var Wärtsiläs styrelseordförande, hade vidare med hänvisning till finansieringsavtalet uppmanat en fartygsbeställare att betala en utestående del av köpeskillingen (c. 4.75 miljoner €). Trots meddelandet gick varvet i konkurs. Betalningen gick förlorad för ett rederi som beställt ett fartyg.

Enligt årsbokens rubrik fann HD att skadan ”inte uppstått vid utövandet av offentlig myndighet. Staten svarade dock för skadan på de grunder som framgår av Högsta domstolens dom.”⁷⁴

Vilka grunder framgår av Högsta domstolens dom? För det första konstaterade HD att skadan uppstått genom statens åtgärder och staten skulle sålunda ansvara för skadan. Till denna del

⁶⁸ Minoriteten betonade adekvansbedömningar och omfattade tingsrättens dom enligt vilken ett jämkat skadestånd skulle utdömas.

⁶⁹ Se *Sandviks* kommentarer om försäkringsmöjligheter, JFT 2004 s. 77.

⁷⁰ Det finns två Wärtsilä-fall. Observera även det andra, *HD 1999:32*, som gällde ansvaret i förhållande till underleverantörer.

⁷¹ Fallet har flitigt kommenterats i doktrinen. Med hjälp av informationen i www.finlex.fi, oikeuskäytäntö kirjalisuudessa (rättspraxis i litteraturen) hittar man ett stort antal författare som mer eller mindre ingående berört fallet, 10.6.2004 fanns 34 referenser.

⁷² Se t.ex. *T. Wilhelmsson*, Tillitsansvaret – ett situationsansvar mellan skadestånd och kontrakt, i *Festskrift til Peter Lødrup*, Oslo 2001, s. 770.

⁷³ Se t.ex. *Halila*, kommentar i LM 1999 s. 725–751, *Hemmo*, Sopimus oikeus I s. 114, *K. Kuusikko*, Yksityisoikeudellinen ja julkisoikeudellinen luottamussuoja – eräitä Wärtsilän meriteollisuus -tapauksen herättämiä mietteitä, DL 1999 s. 1027 ff., *Wilhelmsson*, Tillitsansvaret s. 770 ff. samt *Senmodern* avtalsrätt, Helsingfors 2001 s. 231.

⁷⁴ Direkt citat av den svenskspråkiga rubriken.

finns det inte mycket att invända. För det andra konstaterade HD det inte var fråga om ersättning av skada som uppkommit vid myndighetsutövning. Denna fråga gavs i domen ett stort utrymme. Det framhölls bl.a. att staten ”inte har med sin auktoritet försökt tvinga” rederiet att betala den utestående delen av köpeskillingen.”Inte heller i övrigt ingick offentlig-rättsliga drag i relationen mellan staten och rederiet. Skadan har skett mellan [rederiet och Wärtsilä], med andra ord i avtalsförhållandet mellan två privaträttsliga juridiska personer. Åtgärderna som staten vidtagit har visserligen hört till upprätthållande av sysselsättningen och varvsindustrin. Statens åtgärder i anslutning till denna typ av verksamhet kan ofta omfatta myndighetsutövning. Sambandet mellan myndighetsutövning och den nu i fråga varande informationsverksamheten är dock mycket avlägset.”⁷⁵ För det tredje konstaterades att rederiets ”skada trots det på ovan nämnda grunder hade orsakats av statens informationsåtgärder. Det är viktigt att skydda tilliten till utfästelser och information, som givits eller som på goda grunder kan förstås så att de givits i samband med handhavande av tjänst eller annat offentligt uppdrag.”⁷⁶ Rederiet hade rätt att lita på att finansieringen var tryggad. Då uppgifterna visade sig vara felaktiga var staten skyldig att ersätta skadan.

Vissa ställningstaganden sades klart ut, andra lämnades öppna för spekulationer. Svårigheterna och osäkerheten kommer när man försöker rekonstruera de olika leden i argumenteringen som lett till fram till skadeståndet. Skadan är en ren förmögenhetsskada, men i HD:s dom hänvisades inte till kriterierna i SkL 5:1, särskilt ”synnerligen vägande skäl” – i motsats till tingsrätten. I domen sade HD klart ut att det inte var fråga om myndighetsutövning – i motsats till hovrätten. Det var frågan om eventuell myndighetsutövning som fick HD:s huvudsakliga uppmärksamhet. HD utnyttjade inte tillfället att mot bakgrunden av fallets fakta klargöra och utveckla vidare vad som kan föras in under ”synnerligen vägande skäl” i SkL 5:1. Kanske man kan läsa domen så att bedömningen bygger på en samlad avvägning av olika kriterier,⁷⁷ varvid parts befogade tillit till offentligt given information fått väga tungt.⁷⁸ Rederiets handlande styrdes av informationen och informationsgivaren var medveten om detta.⁷⁹ Kanske man också skall läsa in andra kriterier, såsom att det var fråga om ett offentligt löfte,⁸⁰ situationen stod nära myndighetsutövning, kanske att den hade kontraktsliknande drag,⁸¹ och presumtiva

⁷⁵ Min översättning.

⁷⁶ Min översättning.

⁷⁷ Se enligt något liknande linjer *Wilhelmsson*, Tillitsansvaret s. 771.

⁷⁸ Jämför SvSkL 3:3, se närmare fotnot 31 ovan.

⁷⁹ Jämför den preliminära bestämmelsen i förslaget till Tort Law som uppgjorts inom arbetsgruppen SGECC under ledning av *von Bar*, se hemsidan www.sgecc.net, Art. 2:207: Loss upon Detrimental Reliance on Incorrect Advice or Information

Loss caused to a person as a result of making a decision in a reasonable reliance on incorrect advice of information is legally relevant damage if:

- a) the advice or information is provided by a person in pursuit of a profession or in the course of a trade; and
- b) the provider knew or ought to have known that the recipient would rely on the advice or information in making a decision of the kind made.

Se även kriterierna i exemplet ovan vid fotnot 32, särskilt angående ”statements”.

⁸⁰ Se enligt något liknande linjer *Halila*, LM 1999 s. 741.

⁸¹ Se *Halila*, LM 1999 s. 741.

skadelidande var identifierbara och begränsade till antalet, kanske att det var fråga om ett nästan medvetet vilseledande med uppenbara ekonomiska nyttoaspekter på rederiets bekostnad, kanske att handlandet stred mot god affärssed och rentav kan beskrivas som illojalt. Denna typ av utskrivna argumentering skulle inte ha öppnat dammluckorna för den fruktade flodvågseffekten utan snarare förstärkt dem.

I bägge fallen präglas motiveringen av viss oklarhet. I bägge fallen har HD låtit bli att använda SkL 5:1 fastän det hade varit möjligt. HD har inte velat utnyttja tillfället dra upp riktlinjer för hur tolkningen av SkL 5:1 skall utvecklas. I skadeståndsrätten kan man ofta välja mellan många olika argumenteringsmodeller för att nå samma slutresultat, det kan vara adekvansresonemang, argumentering kring tredjemanssskador, rena förmögenhetsskador, skyddsändamål, skyddsvärda intressen, avtalsrättsligt ansvar, osv. Den ena modellen är inte nödvändigtvis bättre än den andra och ofta kan modellerna förstärka varandra. Öppna juridiska principdiskussioner är dock inte typiska för våra domstolars argumenteringstradition. Tidvis får man intrycket att domstolarna ogärna axlar det ansvar som lagstiftaren ibland skjutit över på dem. Vår doktrin går inte heller fri från denna typ av kritik.

Drömmen om den enkla regeln

Skadeståndslagens bestämmelse om rena förmögenhetsskador har sin styrka i att den lämnar dörren öppen för fortsatt rättsutveckling. Samtidigt ligger kanske regelns svaghet just i detta. Så länge regeln i SkL 5:1 finns kvar kräver den sändigt en öppen översyn. Men är den här typen av förväntningar realistiska? Vårt stadgande om ren förmögenhetsskada är nationellt särpräglat. Bestämmelsen aktualiseras, trots sin principiella betydelse, rätt sällan i vår rättpraxis. De få tvister som kommer till våra domstolar kommer ingalunda i vacker ordning så att alla aspekter skulle bli metodiskt belysta.

Grundfilosofin i vår regel om ren förmögenhetsskada finns i en eller annan form i andra rättssystem. Rena ekonomiska intressen skall inte ges samma höga prioritet som sakskador och särskilt personskador. Men hur en modern reglerna skall utformas så att legitima ekonomiska intressen skyddas samtidigt som den fruktade flodvågseffekten förhindras är en annan sak.

De s.k. rena förmögenhetsskadorna med sina olika begreppsmässiga nyanser har visat sig vara en stor utmaning vid försöken att harmonisera den europeiska skadeståndsrätten. Även om rättspraxis i konkreta fall kan vara förbluffande likriktad visar sätten att nå slutresultatet stora variationer. Argumenteringen kan gå via en långt driven skadetypsisering, via resonemang om adekvans, förutsebarhet, rättsstridighet, skyddsändamål, skälighet o.s.v. Att uppställa en symmetrisk och elegant regel förblir, är jag rädd, en dröm. Däremot tror jag att det är möjligt att identifiera såväl relevanta typsituationer som typiska kriterier, vilket på sikt kan underlätta och harmonisera den rättsliga bedömningen.⁸² Det skulle inte vara ett dåligt resultat.

⁸² Se exemplet ovan vid fotnot 32.